

MEŞRU YA DA MEMNU ORYANTALİZM KURAMI EKSENİNDE ALBERT CAMUS GÖZÜNDEN DOĞU BATI İKİLİĞİ

East-West Dichotomy through the Lens of Albert Camus in the Context of Orientalism
Theory

Buse HAKAN²

Öz

Bu çalışma Batı'nın inşasında oryantalizmin yerini sunarken aynı zamanda roman yoluyla ötekileştirmenin nasıl sağlandığına da açıklık getirmeyi amaçlamıştır. Çalışmanın teorik çizgisini Edward Said'in *Oryantalizm: Sömürgeciliğin Keşif Kolu* adlı eserinden hareketle, Albert Camus'un *Yabancı* eserinin analizi oluşturmaktadır. Çalışmanın birinci bölümünü metodolojisi, ikinci ve üçüncü bölümünü kavramsal ve kuramsal çerçevesi, dördüncü bölümünü *Yabancı* eserinin betimsel analizi oluşturmaktadır. Nitel bir makale olan bu çalışma konuya uygunluk açısından, nitel araştırma yöntemlerinden betimsel analiz tekniği kullanılarak oluşturulmuştur.

Anahtar kelimeler: Oryantalizm, post kolonyalizm, Albert Camus, toplumsal cinsiyet, suç, öteki.

Abstract

This study aims to elucidate the role of orientalism in the construction of the West while also clarifying how othering is achieved through the novel. The theoretical framework of the study is based on Edward Said's work "Orientalism: The Discovery Branch of Colonialism," with an analysis of Albert Camus's novel "The Stranger." The first section of the study is dedicated to its methodology, the second and third sections to its conceptual and theoretical framework, and the fourth section to a descriptive analysis of "The Stranger." As a qualitative article, this study employs the descriptive analysis technique, one of the qualitative research methods, to ensure relevance to the subject matter.

Keywords: Orientalism, postcolonialism, Albert Camus, gender, crime, the other.

² Sorumlu Yazar/Corresponding Author: Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyoloji Anabilim Dalı Yüksek Lisans Öğrencisi, buse.hakan@outlook.com, ORCID: 0009-0008-6186-5418.

GİRİŞ

İnsan, maddi ve bilinçsel olarak şimdide yaşayan bir varlıktır. Zamanın bir sınırı olmamasından kaynaklı olarak sadece içinde bulunulan zaman sürecinde yaşıyor olduğumuzu düşünsek dahi geçmişte yaşanan olaylar, olgular ve süreçler zamansallıktan koparak varlığını hissettirmektedir. Geçmişin bağlarıyla sadece birey değil toplum da yaşamaktadır. Toplum, geleceğini ve içinde bulunduğu anı geçmişe göre şekillendirirken bir yandan da gelecek ve şu an içinde bulunduğumuz zaman geçmişi biçimlendirmektedir. Geçmişteki yaşanmış olan olaylardan, iyi ve hatırlanmaya değer olanlar hatırlanırken, hatırlanmaya değmeyecek, kötü olan anılar ise gün yüzüne çıkartılmadan unutulur ya da doğallaştırılma yoluyla kabul ettirilir, doğal bir durum olduğu empoze edilir.

Tarihsel geçmişte, devlet oluşumu ve siyasal erkler yayılma isteğiyle kendilerini korumak için ordular kurmuş, daha sonra ordular ile kendilerini korumakla yetinmeyip daha fazlasını isteyerek fetihlerin peşine düşmüşlerdir. Söz konusu bu siyasal yapılar ele geçirdikleri topraklarda sömürgeci kazanmışlardır. Coğrafi olarak belirli bir alanda yoğunlaşan siyasal, askeri ve ekonomik erk sömürgeciliğin tek taraflı bir pratik olmasını getirmiştir. Özellikle Avrupalılık bilinci taşıyan Batılı imparatorluklar, Doğu ülkelerine medeniyet getirmek adı altında sömürgeci kurmuşlardır. Bu dönem, 15. yüzyılda Rönesans'la birlikte Avrupalılık bilincinin ortaya çıkmasıyla, 16. yüzyılda coğrafi keşiflerin hız kazandığı ve ardından sömürgecilik faaliyetlerinin şekillenmeye başladığı dönem olarak karşımıza çıkar. Bu dönemde kullanılmaya başlanılan matbaa, barut ve pusula Avrupa devletlerinin keşif ve savaş gücünü arttırarak sömürgeci oluşturma aracı olarak kullanılmıştır (Cambaz, 2008: 1).

Doğu sadece Batı'nın yakın komşusu olmaktan ziyade Batı'nın en eski sömürgecilerinin bulunduğu Batı dışı coğrafyalardandır. Batı ve Doğu arasındaki ilişki göz önüne alındığında karşımıza güç ve üstünlük ilişkisi çıkmaktadır. Said'in varsayımından hareket edersek 19. yüzyılda Doğu sadece doğulu olduğu için Doğululaştırılmayıp, Doğululaştırılabilir olduğu için bu şekle bürünmüştür. Dolayısıyla Doğu'nun sadece yaratılmış olduğunu öne sürmek yanlış olacaktır (Said, 1995: 12-17). Sömürü ve sömürgeciliği anlamak için araştırmanın gidişatı açısından; sömürü güçlü ülkelerin kendi sınırları dışında, egemenliği altındaki güçsüz milletlere uyguladığı her türlü toprağın, emeğin, piyasanın ve iktisadi bir kaynağın kabul edilemez amaçlarla kullanılmasını anlatan olgudur. Sömürü ve sömürgecilik için sadece iktisadi kaynakların merkeze alınması doğru değildir. Çünkü bunun yanı sıra kültür ve din üzerinden sömürgeci politikalar izlenmektedir. Kültür ve din alanlarındaki sömürünün-iktisadi sömürünün de önüne geçtiği görülmektedir. Günümüze kadar çeşitli boyutlarıyla karşımıza çıkan, Batı tarihinin bir parçası olan koloni ve kolonyalizm karşımıza sömürü ve sömürgecilik kavramları olarak çıkmaktadır (Aktaran Nurdağ, 2018: 3). Sömürgecilik, Avrupalılaştırmanın temelini oluşturmaktadır. Batı; ırk, iktisat, siyaset, kültür gibi sebepleri arkasına alarak sömürgeleştirmeyi haklı çıkarmaya çalışır. Sömürge ve sömürgeci bu düzenin kuvvet alanlarını belirler. Bu da Avrupalı ve Avrupalı olmayan fikrini ortaya çıkarır. Fikrin aktarmak istediği Avrupalıların diğer tüm kültürlerden üstün bir konumda olduğudur. Bu kültürel üstünlüğe Gramsci "hegemonya" demektedir (Aktaran Said, 1995: 19). Emperyalizm ve sömürgecilik kültür yoluyla yapıcı bir şekilde desteklenmektedir. Dolayısıyla kültür kavramının buradaki önemi oldukça büyüktür. Said'in *Kültür ve Emperyalizm* (2004) kitabındaki kültür kavramı onun için özellikle iki anlam altında yoğunlaşmaktadır. Bu anlamlardan ilki; betimleme, iletişim gibi, başlıca amaçlarından biri haz olan ve iktisadi, toplumsal ve siyasal alanlarda görece bir özerklik içinde, estetik şekillerde var olan uygulamalar anlamını taşımaktadır. Said için önem arz eden bir diğer anlamı ise; inceltici ve yükseltici bir öğeyi, her toplumun bildiği ve düşündüğü en iyi şeylerden oluşan dağarcığı içeren kavram olmasıdır. Said'in de tabiriyle ikinci anlam kültür, çeşitli siyasal ve

ideolojik davaların birbirine girdiği bir tiyatrodur. Yani kültür, emperyalizmin; kurumsal, siyasi ve ekonomik işleyişinin sürdürülmesini sağlayan önemli bir mekanizmadır (Said, 2004: 12-14).

Emperyalizm de sömürgeci de basit bir ele geçirmeden ibaret değildirler. Emperyalizm ve sömürgecinin, sömürülen halklar üzerindeki etkilerine bakıldığında ideolojiyi kullanarak bu halkların kendilerini yönetilmeye, kendileri üzerinde bir tahakküm kurulmasının gerekliliğine inandırması vardır. İdeoloji; siyasal iktidarı meşrulaştırmaya, bireyin düşünce ve davranışlarını etkileyerek sisteme entegre etmeye yardımcı fakat genellikle de yanlış fikirler kümesi olarak tanımlanmaktadır (Kazancı, 2002: 57). Emperyal hegemonyanın sömürgeleştirilmiş olan bu dünyada en önemli aracı ise “emperyal kültürdür”. Emperyal söylem yerli halkların boyunduruk altına alınması gerektiği ve mutlak iktidarın bu konuda metafizik bir hakka sahip olduğu üzerinde durmaktadır. Batı emperyalizmi, Doğu’yu bilme yolu olarak Oryantalizmi kullanmıştır. Akademik bir çalışma alanı ve bilimsel bir konu olarak Batı’da ortaya çıkan Oryantalizm, bilgi birikimi ile güç arasındaki ilişkiyi inceleme bağlamında Batılı olmayan uygarlıkların genel görünümüne, yapılarına ve özelliklerine ilişkin soyut bir anlayışa karşılık gelmektedir. Bu bağlamdan hareketle, Oryantalizm, Batı’nın Doğu’ya yönelişi ve bu yönelişin sonucunda ortaya çıkan bakış açısını gözler önüne sermesi bakımından ortaya çıkmış bir disiplin olma özelliğine sahiptir (Dikici, 2014: 47). Oryantalizm, Batı emperyalist iktidarının bilgi üzerinden nasıl işlediğini sergiler ve bu da Doğu üzerinde iktidar kurmanın yollarından birini oluşturmaktadır. Dolayısıyla Oryantalizm Batı’nın ötekiyi tanımlama ve konumlandırma yoludur.

Sömürgeci toplumlar ile sömürgeleştirilen toplumlar arasındaki bu alışveriş ve kültürel mücadelelerinin günümüzde dahi devam ettiğini ortaya koyan en önemli teorilerden biri ise “post-kolonyal” teoridir. “Sömürgecilik bittikten sonra değil, başladıktan sonra” anlamına gelen post ön eki ile bu teori temel olarak Avrupalıların fetihlerinin, sömürgeleştirilen toplumlar üzerindeki -yukarıda bahsi geçen siyasal ve entelektüel iktidar alışverişini çerçevesinde- kültürel ve siyasi etkilerini ve bu etkinin yanında sömürgeleştirilen toplumların bu etkiye karşı “tepkilerini” inceler (Ahluwalia ve Ashcroft, 2010: 25). Güçlü olanlarının mevcut pozisyonlarını korumak ve daha da güçlenmek için güçsüzlere yönelik “modern sömürgecilik” uygulamaları sebebiyle bugün dünyada yaşanan yeni sömürgecilik sürecine bir tepki olarak (Çıtak, 2014: 564) düşünülen post-kolonyalizm, Batı-dışı literatürlerin marjinalleşmesini aşmak için bir hareket olarak çıkış noktası *edebi ve kültürel* çalışmalardan oluşan bir alandır (Chibber, 2016: 13). Bununla birlikte post-kolonyal teoriyi, edebiyat teorisiyle harmanladığımızda karşımıza toplumlararası ilişkiler ve tarih içeren metinler çıkmaktadır (Said, 1995:42). Bu metinlerden biri de aynı zamanda çalışmanın konusunu oluşturan Albert Camus’un *Yabancı* adlı eseridir. Fransa-Cezayir ilişkilerinden oldukça etkilendiği bilinen Albert Camus’un, *Yabancı* adlı (2016 Şubat 54. Basım) eserinde, özellikle karakterlerinden bahsederken “Arap” karakterlere bir isim vermeyip onları ırkları üzerinden betimlemesi oryantalizm kuramı çerçevesinde değerlendirilebilecek olup; *Yabancı* eserinde “Doğu-Batı ayrımcılığının hangi koşul ve boyutlarda sergilendiği” bu makalenin temel sorunsalını oluşturmaktadır. Oryantalizmin dünyayı Doğu ve Batı olmak üzere eşit olmayan iki bölüme ayırmasından öte, bir seri çıkarlar toplamı olarak ele almasına koşut olarak bu çalışma, Camus’un *Yabancı* eserindeki oryantalist pratikleri, post-kolonyalizm kuramı çerçevesinde ele alıp incelemeyi amaçlamaktadır. Bu makale hayatı, Fransa-Cezayir kolonyalizmi köprüsünün etkisinde geçen bir yazar olan Albert Camus’un, sömürgecinin post-kolonyal sürecinden etkilenmemesinin mümkün olmadığı hipotezine dayanmaktadır. Makalede betimsel analiz tekniği uygulanarak yapılacak satır arası okumaların sonucunda belirlenen verilerin yorumlanması en etkin yöntem olduğu düşünülmektedir. Dolayısıyla bu çalışmanın birinci bölümünde çalışmanın

metodolojisine yer verildikten sonra, ikinci bölümde oryantalizm kavramı tarihsel olarak incelenecek, ardından üçüncü bölümde Edward Said öncülüğünde oryantalizm kavramı irdelenecektir. Dördüncü bölümde ise *Yabancı* adlı eserin betimsel analiz tekniği ile detaylı bir okuması yapılacak, çalışma sonuç kısmı ile sonlandırılacaktır.

Araştırmanın Konusu ve Sorunsalı

İnsan, devlet oluşumunu sağlamaya başladığı süreçten itibaren sömürüyü kendine bir araç olarak kullanmıştır. Batı, Batı dışı olarak gördüğü yerleri kendi sömürge alanları haline getirerek bu topraklarda hakimiyet kurmuştur. Batı ve Doğu arasındaki ilişki göz önünde bulundurulduğunda karşımıza çıkan tablo Doğululaştırılmaya çalışan bir Doğu ve kendi kültürel emperyalizmini kullanarak Batı dışını ikinci sınıf yani öteki olarak gören bir Batı senaryosudur. Batı'nın Doğu'yu bilme yolu olarak kullandığı Oryantalizm bu noktada sömürgeciliği meşrulaştıran bir bilim dalı olarak karşımıza çıkmaktadır. Oryantalizm, Batı ve Doğu arasındaki ilişki üzerinden, Doğu imgesinin sosyolojik olarak inşasını Batı odağında konu edinmektedir. "Meşru ya da Memnu Oryantalizm Kuramı Ekseninde Albert Camus Gözünden Doğu Batı İkiliği" adlı bu çalışmanın inceleme konusunu; sömürgeci toplumlar ve sömürgeleştirilen toplumlar arasındaki ilişkiyi konu alan post-kolonyal teori ışığında, post-kolonyal metinler içerisinde olan Albert Camus'un *Yabancı* adlı eserinin analizi oluşturmaktadır.

Çalışmanın temel sorunsalına baktığımızda; Bu makale, Edward Said'in *Oryantalizm*'inden hareketle, Doğu ve Batı ayrımcılığının yani ötekileştirmenin hangi koşullar ve boyutlarda sergilendiğini Oryantalist kuram çerçevesinde *Yabancı* üzerinden analiz etmektedir. Romanın bir sınıfın ihtiyacı için ortaya çıktığı tezinden hareketle, bu makale Oryantalizm, Doğu, Batı, Post-kolonyalizm, öteki, toplumsal cinsiyet, suç gibi kavramlar çerçevesinde değerlendirilecektir. Çalışmanın ana sorunsalından yola çıkarak oluşturulan alt sorunsallar şu şekildedir;

- Camus ve Said'in eserlerinde Oryantalizm nasıl ele alınmıştır?
- Toplumsal ve siyasal bir kriz sırasında Camus'un yazmış olduğu *Yabancı* eseri Oryantalist bakış açısına sahip midir?
- *Yabancı* eserinde, Doğu'nun öteki olarak inşasının izleri nasıl sentezlenmiştir?

YÖNTEM

Bu makalede çalışmanın konusuna uygunluğu açısından nitel araştırma yöntemlerinden, veri analizi elde etme yolunda betimsel analiz tekniği kullanılacaktır. Betimleme; çalışmada toplanan verilerin, araştırmanın problemine ilişkin olarak neler söylediği veya ne gibi sonuçları ortaya koyduğunu ön plana çıkarmayı amaçlamaktadır. Betimleme ile "ne" sorusuna yanıt bulunabilirken, "neden" ve "nasıl" sorularına doğrudan yanıt bulunması mümkün olmayabilir. Kavramsal kodlama ve sınıflama yoluyla temaların oluşturulması ve temalar arasında anlamlı ilişkilerin ortaya çıkarılması, analiz sürecinin temel işlevidir. "Neden" ve "nasıl" sorularının yanıtları analiz aşamasında aranır. Veri analizinin yorumlama kısmında "anlam" ön plana çıkarılmaktadır. Verilerin anlamlandırılması çalışmayı hazırlayanın ulaştığı öznel bir süreci oluşturmaktadır. Bu nedenle öznellikten kaynaklı olarak yorumların herkes tarafından kabul edilmesi beklenemez. Araştırmacı, çalıştığı konu ile ilgili kendi yorumlarıyla elde ettiği verileri ve bu verilerden çıkardığı sonuçları nasıl gördüğünü ortaya koyarak, okuyucuya araştırma sorusunun yanıtına ilişkin ek bakış açısı sunmaya çalışmayı amaçlamaktadır (Şimşek ve Yıldırım, 2005: 221-222). Albert Camus'un *Yabancı* romanı, Edward Said'in Oryantalizm eserini göz önünde bulundurularak incelenecek, yapılacak olan satır içi taramalar ve doğrudan alıntılarla desteklenecek olan yorumlamalarda betimsel analiz tekniği kullanılacaktır. Toplumsal cinsiyet, suç ve

öteki temaları adı altında başlıklandırıp, Yabancı'nın Oryantalist söylem göz önünde bulundurularak analiz edilmesi amaçlanmaktadır.

BULGULAR

Oryantalizme Tarihsel Bir Bakış

Doğu-Batı, Gerçek ya da Kurmaca

Avrupa'da gerçekleşen Rönesans ve Reformun yarattığı köklü akıl ve bilimin rehberliğinde özgür düşünen ve özgürleşen bireylerin oluşumunu sağlamıştır. Oluşan bu akıl çağı ortamı sadece Avrupa ile sınırlı kalmayıp tüm insanlığın gelişmesinde büyük rol oynamıştır. Avrupalılık bilincine sahip Batı toplumları bu oluşan şartları Batılı olmayan toplumlara götürerek onlara Avrupalılaşıma bilincini aşılacak adı altında o yerlerde sömürgelerini oluşturmuşlardır. Doğu toplumlarını Batılılaştırma serüveni bu şekilde başlayarak Batı'nın Doğu üstündeki bu egemenliği sayesinde onlar yerine konuşma hakkını da kendi üstlerine almışlardır.

Batı ve Batılı olmayan olarak ayrılan bu toplumlar, tarih sürecinde Doğu ve Batı olarak farklı söylemler ile şekillenmiş iki kavram haline gelmiştir. Bu söylemler, gerçek olan ile kurgusal olan arasındaki ayrımı yapmayı zor bir duruma sokmuştur. Hentch'in "*Hayali Doğu*" nitelendirilmesi incelendiğinde şu cümleler dikkat çekmektedir: "*Doğu Batı ikilisinin kökenlerinde, kurmaca ve gerçek sınımsız birbirine geçmiştir. Ve zamanla hayali olanla gerçek olanın payını ayırmak zorlaştıkça efsanenin kapladığı alan genişlemiştir. Temsil gücü kolektif belleğe kendini dayatmakta ve gerçek bir ağırlıkla geleceğin üstüne binmektedir. Böylece, derinlemesine tavırların oluşmasına katkıda bulunmakta ve bu nedenle de gerçeğe benzemektedir.*" Bu ifadeler, Doğu ve Batı arasındaki bu durumu özetler niteliktedir (Aktaran Atasever, 2009: 5). Batı'nın, Batılı-olmayan diye tabir ettiği bireyler Batılılaştırma sürecinin etkisi altında olmasından kaynaklı olarak Yeğenoğlu'nun da dediği gibi "*kendini Batı olarak addedilen bir kültüre ait olma fantazisi içinde hayal ederek*" Batılılaştırılabilir hale gelirler. Batılı olma fantazisi nesnel ve dışsal olarak ilerlemesinden kaynaklı olarak basit bir bireysel fiil olmaktan çıkmıştır (Yeğenoğlu, 2017: 12-13). Batılı ve Batılı olmayan söylemlerinin sonucu olarak "öteki" diye adlandırılan bir Doğu söylemi ortaya çıkıyor. Batı ve Batılı olmayan arasındaki gerçek ya da kurmaca söylemler sonucu oluşmuş olan "öteki" öznesinin Batı tarafından tanımlaması ve konumlaması yoluna Oryantalizm diye biliriz.

Tarih Sahnesinde Oryantalizm

Oryantalizm kelimesinin sözlük anlamına bakıldığında karşımıza Doğu Bilimi olarak çıkar. Kelimenin kökeni ise güneşin doğuşunu ifade eden Latince oriens kelimesine dayanmaktadır. Güneşin doğuşu coğrafi manada Doğuyu işaret etmek için kullanılmıştır. "*Oryantalizm, kültürel hatta ideolojik bir açıdan, arkasında müesseseler, kelimeler, ilimler, tasvirler, öğretiler, kavramlar olan bir muhakeme biçimidir*". Yani Oryantalizm, Doğuyu incelemek, eleştirmek, onlar üzerine hüküm vermek, disiplin etmek ve yönetim için kullanılan Batı tarafından oluşturulmuş Doğu bilgisidir (Sarı, 2008: 3). Oryantalizmin tarihi Batı ve Doğu kadar eski olmakla birlikte oryantalizmin kazandığı bu anlamlar tarihi bir sürecin eseridir. Oryantalizmin en genel anlamına baktığımızda Batılı olmayan toplumların kültür, dil, din vb. yani onları oluşturan özellikleri ile ilgili haberdar olma ihtiyacından doğan bir inceleme alanı olarak karşımıza çıkmaktadır. Oryantalizmin zaman içinde değişen anlamının karşılığını bilim olarak değerlendirilmesi, tanım aralığındaki olguların genişlemesini sağlarken Oryantalizmin temelini "biz ve onlar" düalizmini inşa etmiştir (Aktaran Özçelik, 2015: 55). Oryantalizmin eskilere dayanan tarihi

sürecinde net bir tanımının olmaması gibi oryantalistlerin de net bir tarihselleştirme ortaya koyamadığı görülmektedir. Oryantalizmin doğuşuyla ilgili görüşler farklı yorumlar içermektedir.

Oryantalizm tarihinin perde arkasında dört ana dönem göze çarpmaktadır. Birinci dönem, 1784'te Asiatic Society'nin Kalküta'da kurulmasına kadar olan dönemi içine almaktadır. Bu dönem, Doğu'nun daha etken oryantalistlerin daha edilgen olarak sergilendiği bir dönemdir. Bunun sebebi ise oryantalizm çalışmalarının amacının kendi üzerinde egemenlik sağlamış olanın kültürünü öğrenmek olmasıdır. İkinci dönem ise 1780'den itibaren İkinci Dünya Savaşı'na kadar süren dönemi kapsamaktadır. 1780'de başlamasına rağmen oryantalizm zirveye ulaşmayı 19. yüzyılda gerçekleştirmiştir. Oryantalizmin zirveye ulaştığı bu dönem Aydınlanmanın temelinde; modern tarih düşüncesi, Avrupa merkezli tarih, Avrupa merkezli felsefe, Avrupa merkezli düşünce yapısının oluşum gösterdiği dönemdir. Oryantalizmin kurumsallaşmasının temelleri bu dönemde ortaya çıkmıştır. Bu süreçte ilk önemli oryantalist merkezler kurulmuş ve entelektüel zemin atılmış böylece kurumsallaşma süreci gerçekleştirilmiştir. Büyük oryantalist kongrelerin gerçekleştirildiği bu dönemin amacı, oryantalizm ve kolonyalizm arasında iş birliğini sağlamaktır. Üçüncü dönem, İkinci Dünya Savaşı sonrası ile 11 Eylül saldırısını barındırmaktadır. 1980 dönemine kadar olan süreçte dekolonizasyon adını alan kolonilerde anti sömürgeci etkinlikler gerçekleşmeye başlamıştır. 1980 döneminde siyasallaşan oryantalizmin etkisiyle yeni bir oryantalist nesil ortaya çıkmıştır. Bu nesil İslam toplumlarını siyasal ve sosyal açıdan incelemek üzerine bir ilerleme sergilemiştir. Dördüncü yani son dönem, 11 Eylül saldırılarından sonra günümüze kadar gelen süreci oluşturmaktadır (Aktaran Özçelik, 2015: 60-61).

Edward Said'in Gözünden Oryantalizm

Geçmiş eskilere dayanan akademik bir bilgi alanı olan oryantalizm, post-kolonyal edebiyat ve kültür çalışmalarının önde gelen ismi olan Edward Said'in "*Oryantalizm: Sömürgeciliğin Keşif Kolu*" kitabıyla kuramsal bir alana yerleşmiştir. Said'in *Oryantalizm* eseri giriş ek olarak üç kısım ve on bir alt başlıktan oluşmaktadır. Giriş kısmında kavramların tanıtımı bulunmaktadır. *Oryantalizmin Alanı* başlıklı birinci kısımda oryantalizmin kökeni ve şekillenişini incelediği; 1. *Doğuyu Tanımak*, 2. *Hayalden Doğan Coğrafya ve Görünümler: Doğuluyu Doğululaştırmak*, 3. *Projeler ve 4. Krizler* dört alt başlığa bulunmaktadır. *Düzenlenen ve Yeniden Düzenlenen Oryantalizm* başlığı adı altındaki ikinci kısımda 18. ve 19. yüzyıl oryantalizmi üzerinden o dönem oryantalizminin Doğu ve Batı arasındaki siyasal ve kültürel çerçevede üstlendiği konumu şu alt başlıklar üzerinden incelemiştir; 1. *Sınırları Yeniden Çizme, Problemleri Yeniden Keşfetme, Dini Laikleştirme*, 2. *Silvestre de Sacy, Ernest Renan, Karl Mark, Akılcı Antropoloji, Filoloji Laboratuvarı ve etkileri*, 3. *Hristiyan Hacıları ve İngiliz-Fransız Gezginliği*. Son kısım olan *Bugünkü Oryantalizm* başlıklı üçüncü kısımda ise günümüzde oryantalizmin işlevini; 1. *Gizli Oryantalizm-Açık Oryantalizm*, 2. *Stil, Uzmanlık, Uzmanın Görüşü, Dünyada Oryantalizm*, 3. *Tam Gelişme İçindeki Modern İngiliz-Fransız Oryantalizmi*, 4. *Son Safha* alt başlıkları altında ele almıştır.

Said, eserinde başka oryantalist çalışmalarda olduğu gibi ansiklopedik bilgi vermek yerine oryantalizmi İngiliz, Fransız ve Amerikalıların Doğu deneyimleri çerçevesinde Batı'nın yaratmış olduğu Doğu senaryosu üzerinde durmuştur. Said *Oryantalizm* eseriyle oryantalizmi kuramsal bir çerçeveye taşımış ve eserinde metinsel ortamda düzenlenmiş olan Doğu'ya has temsil biçimlerini ortaya çıkarmasındaki amacı Doğu ve Batı arasındaki diyalektiğin metinler üzerinden söylem çerçevesinde nasıl şekillendiğini açığa çıkarmaktır (Ayan, 2018: 8-9). Said için oryantalizm demek aralarında bağlantı olan birkaç şey anlamına gelmektedir. Bu birkaç şeyden ilki Doğu hakkında araştırma yapan, üzerine yazan herkesin oryantalist kategorisinde sayılmasıdır. Dolayısıyla buradan anlayacağımız oryantalizmin

akademik bir alan olmasıdır. Said için akademik anlamda oryantalizm yalnızca bir disiplinin adı olarak karşılık bulmaktadır. Oryantalizm kavramı üzerine yapılan araştırmalardan dolayı çok genel bir anlama sahip olmuştur. Bu noktada önemli olan ise oryantalizmin akademik çerçevede Doğu ve Doğuluyla yönelik tezleri araştırması ve bu tezleri metinler içerisinde dile getirilmesidir. Oluşan bu metinler ise kendini üstün gören ve üstünlüğünü elinde tutmak isteyen bir kültürün ortaya koyduğu ürünlerdir. Said'e göre bu kendini üstün gören kültürün, kolonyalizmin askeri ve ekonomik amaç ve kurumlarından beslenen baskın bir yapısının olduğudur. İçerisinde ozanların, romancıların, filozofların, teorisyenlerin yer aldığı bir yazar topluluğu, Doğu'ya yönelik romanları, teorileri incelerken başlangıç noktası olarak Doğu ile Batı arasındaki ontolojik ve epistemolojik ayrımı temel almışlardır (Eren, 2013: 122-123).

Said, *Oryantalizm* eserinde Batı kavim merkeziliği siyasetinin çözümlenmesinin, Foucault'nun formüle etmiş olduğu formuyla temsil meselesiyle başlaması gerektiği görüşündedir. Foucault'ya göre bilginin inşası, bilgi nesnesinin bir temsili ve sınırlarını yaratan bir söylemsel alana göre gerçekleşmektedir. Said, Foucault'nun bu bilgi inşasını Avrupalıların başka kültürlerle dair olan bilgi inşası içinde nasıl çalıştığını göstermeyi amaçlamıştır. *Oryantalizm*'in öncelikli amacı iktidar kurumları ile akademik bilgi arasındaki derin iş birliğini göstermektir. Said'in deyişiyle: “*sayesinde Şark'ın tesis edilip sonra da Avrupa'ya sokulduğu bir bünyeye katma ve dahil etme bilimi olduğu müddetçe Şarkiyatçılık, ampirik siyaset dünyasındaki analoğu Şark'ın Avrupa tarafından sömürgeci birikim ve iktisabı olan bilimsel bir hareket oldu*”. Said, emperyalizm bilimi olarak gördüğü akademik bir disiplinin kültürel tahakkümünün analizini yapmaktadır. Burada karşımıza bir soru çıkar “*başka bilgilerin, farklı cinslerden zulüm ve sömürüyü mümkün kılan bilgilerin, bu veya diğer tahakküm bilimlerine ne oranda bulaştığıdır*”. *Oryantalizm*'in çözümlenmelerinde tüm bilginin nesnel yapılarında bile görülebilecek şekilde bir kirlenme olduğunu görmek mümkündür (Young, 2000: 201-202). Said, örtük ve görünür oryantalizm arasında bir ayrım yapmaktadır. Yapmış olduğu bu ayrım oryantalist söylemin yapısını çözümlenmek açısından önem taşımaktadır.

Oryantalizmin görünür içeriği “doğulu toplumlar, diller, edebiyatlar, tarih, sosyoloji vs. hakkında ileri sürülmüş çeşitli görüşlerdir”; oysa örtük oryantalizm “neredeyse bilinçdışı (ve kesinlikle dokunulmaz) bir olumluluğa işaret eder. O halde, örtük oryantalizm, rüyaların, imgelerin, arzuların, fantazilerin ve korkuların yer aldığı bilinçdışı alanı yansıtır. Bu nedenledir ki oryantalizm aynı anda hem sistematik bilgi üretimini hem de bilinçdışı arzuları ve fantazileri anlatır; “doğu'nun” aynı anda hem bilgi nesnesi hem de arzu nesnesi olduğunu gösterir. Örtük oryantalizmin, Said'in analizinin geneli için temel bir önemi vardır, çünkü Said oryantalizmin doktriner ve doksolojik karakterini, gündelikliğini ve doğallığını, verili olarak kabul edilen otoritesini bu örtük içerik sayesinde kazandığını söyler (Yeğenoğlu, 2017: 31).

Araştırmanın bu kısmına kadar oryantalizmin ne olduğu, oryantalizmin tarihsel süreci ve Edward Said açısından oryantalizm gibi konuları ele aldıktan sonra araştırmanın temelini oluşturan *Yabancı* eserinin oryantalist çerçevede incelenmesi aşamasına geçilecektir.

Oryantalist Yaklaşım Ekseninde Bir İnceleme: Albert Camus, *Yabancı*

Albert Camus'un *Yabancı* adlı romanı çalışmanın bir diğer ayağı olan Edward Said'in 1978'de yayımladığı orijinal adıyla *Orientalism* yani *Oryantalizm* romanıyla birlikte okunmuştur. Dolayısıyla çalışmanın bu bölümünde *Oryantalizm* eserinin *Yabancı* romanı ile bağlantılı üç ana noktası -toplumsal cinsiyet, suç, öteki- hakkında bağlamları yapıldıktan sonra yorumlanarak analiz edilecektir.

Toplumsal Cinsiyet

Araştırmanın bu kısmında; kadın ve erkek arasındaki doğal eşitsizlikten yola çıkarak bu eşitsizliğin Oryantalist söylemde ötekinin hem toplumsal cinsiyet yani erilin dışıl üzerindeki hem de kültürün yani Batı'nın Doğu üzerindeki kurduğu iktidarın nasıl bir doğallaştırma sergilediği göstermek amaçlanmaktadır. Edward Said öncülüğünde incelenecek olan *Yabancı* için *Oryantalizm* eserinin nasıl bir zemin sunduğuna bakıldığında;

Said'in çalışması basitçe Avrupa'nın Doğu'yu nasıl temsil ettiğiyle ilgili değildir; bu çalışma aynı zamanda daha genel kuramsal ve politik soruları gündeme getirir. Said, oryantalist metinlerin Doğu'yu ırksal, kültürel, politik ve coğrafi bir bütünlük olarak nasıl kurduğunun zengin bir panoramasını sunarak, kültürel ve cinsel farkın temsil edilmesine ve ötekiliğin söylemsel olarak kuruluşuna ilişkin daha genel sorunları tartışacağımız verimli bir zemin sunar (Yeğenoğlu, 2017: 20).

İnsanlar, toplumsal cinsiyete değil biyolojik bir cinsiyete sahip olarak doğarlar. Yeni doğan çocuğun sahip olduğu biyolojik cinsiyete uygun olarak toplum, çocuğun büyümesi aşamasında davranış kalıpları ve kuralları ortaya koyar. Sosyalizasyon süreci ya da bu süreç içerisindeki rol oynayan failer çocukların toplumsal cinsiyetlerini kazanabileceği ortamları hazırlayarak rollerini öğrenip, kazanmalarını sağlarlar. Bunu yaparken de birincil ve ikincil sosyalizasyon ayrımı yapılır. Toplumsal cinsiyetin kazanımı sağlanırken şartlanma, öğretim, model alma, özdeşleşme, kuralları öğrenme gibi öğrenim mekanizmaları da kullanılmaktadır. Toplumsal modellerin içselleştirilmesi sonucunda toplumun beklentilerini kapsayan toplumsal cinsiyet kimliği ortaya çıkmaktadır (Connell, 1998: 255). Sosyo-kültürel olarak belirlenen kadın ile erkek arasındaki cinsel fark, sömürgeci özne konumunun kuruluşunda temel bir öneme sahiptir (Yeğenoğlu, 2017: 10). Toplumsal cinsiyeti cinsiyetten farklı kılan, kadınların erkeklerin egemenliği altında biyolojik-anatomik özelliklerden kaynaklanan ötekileştirmeden kaynaklanan ikincil konumlarıyla, cinsiyetlendirilmiş bedenlerle mücadele etmektir (Saygılıgil, 2016: 10).

Batı'nın Batı dışı olarak tanımladığı yerlere yaptığı ötekileştirme işleminin bir benzeri, eril/dışıl dikotomik ilişkisinde de görülmektedir. Bu cinsiyet ikiciliğinde, egemen olan eril öznenin varlığı daha somut ve hegemonik üstünlüğü daha belirgindir. Batı dışı toplumlar karşısında özne konumundaki Batı, toplumsal yaşamdaki cinsel fark olan eril ve dişillik Doğu ve Batı'ya taşıyarak onları anlamlandırmıştır (Atasever, 2009: 9). Batı kültüründe “erkeğin üstün ve merkez olduğu varsayımına dayanan” erkeğin bu konumu yalnızca din ve felsefe değil, dil aracılığıyla ve neredeyse çoğu yönden desteklenmektedir (Saygılıgil, 2016: 64).

Toplumdaki tüm hiyerarşik yapılar, eşitsizlikler ve iktidar ilişkileri, kadın ve erkek arasında kurgulanmış doğal eşitsiz ilişkinin çeşitli yansımalarıdır. Scott, savaş, diplomasi ve sınıf gibi siyasi kavramların toplumsal cinsiyet eşitsizlikleri ve tüm siyasi tarihin de dolayısıyla toplumsal cinsiyet üzerine inşa edildiğini söyler (Aktaran Saygılıgil, 2016: 39).

Araştırmanın ilerleyen kısımlarından Öteki başlığı altında değinilecek olan Albert Camus'un *Yabancı* romanındaki bütün karakterlerin isimlerini verirken “Arap” karakterlere isim vermeyip ırkları üzerinden nitelendirmektedir. Camus'un tabiriyle “Araplar” üzerindeki ilk ötekileştirmesi annesi öldükten sonra bakımevine gittiğinde annesinin tabutunun başında duran hastabakıcıyı tanımlarken karşımıza çıkmaktadır.

Tabutun yanında sırtına beyaz iş gömleği giymiş, başına alacalı bir örtü örtmüş bir Arap hastabakıcı kadın vardı (Camus, 2016: 14).

Camus'un yazım dilinde yoğun bir betimsellik olmasına rağmen "Arap hastabakıcı kadını" başkarakter olan Meursault'un ağzından anlatırken üzerinde durmadan sadece genel hatlarıyla bahsetmiştir. Başkarakterin ona dikkat etmediğini ise şu satırlardan anlayabiliriz:

Hastabakıcı kadın ayağa kalkıp kapıya yöneldi. O sırada kapı görevlisi, "Yüzünde çıban var," dedi. Ben anlayamadığım için hastabakıcıya baktım, gözlerinin altından başlayıp başını çepeçevre dolaşan bir sargı bulunduğunu gördüm. Burun hizasında sargı düzleşiyordu. Yüzünde yalnız sargının beyazlığı görülüyordu (Camus, 2016: 14).

Metinde Batı'nın, Doğu'yla kadını bir tutmasının yansıması olarak karakterin hem Arap hem de kadın olmasından kaynaklı ikincil bir konumda olduğu bu satırlardan da anlaşılmaktadır. Toplumsal cinsiyet denildiğinde aklımıza sadece kadının toplumdaki konumu ve bu konumun yarattıkları gelmemelidir. Çünkü geniş bir yelpazede toplumun oluşturduğu cinsiyet rolleri sadece kadın için değil aynı zamanda hem erkek ve hem de eşcinsel bireyleri de kapsamaktadır. Toplumsal cinsiyetin oluşmasını sağlayan toplumsal süreçler, iktidar ilişkileri vb. etkenler nasıl bir kadın modeli ortaya çıkarıyorsa aynı şekilde kalıplaşmış bir erkek modeli de ortaya çıkarmaktadır. Oluşan bu erkeklik modelini Connell şu şekilde açıklar:

...kadınlık ve erkeklik biçimlerinin karşılıklı ilişkisi, tek bir yapısal gerçek üzerine, erkeklerin kadınlar üzerindeki küresel egemenliği üzerine oturtulur. Bu yapısal olgu, bir bütün olarak toplumda hegemonik bir erkeklik biçimini tanımlayan erkeklerarası ilişkilerin ana temelini oluşturur. "Hegemonik erkeklik" daima kadınlarla ilgili olduğu kadar, ikincil konuma itilmiş çeşitli erkeklik biçimleriyle ilgili olarak da inşa edilmektedir. Farklı erkeklik biçimleri arasındaki etkileşim, ataerkil bir toplumsal düzenin işleyiş biçiminin ayrılmaz parçasıdır. Egemen erkeklik biçiminin erkekler arasında hegemonik olması anlamında hegemonik bir kadınlık biçiminden söz edilemez (Connell, 1998: 245-246).

Çalışmanın gidişatı açısından Bourdieu'nun eril tahakkümüne değinmek gerekirse; cinsiyet farklılıkları üzerine inşa edilen eril tahakküm, toplumsal kozmosu düzenleyen bir zıtlıklar dizgesi içerisinde bulunmakla birlikte cinsel farklılıklara göndermede bulunan bu zıtlıklara ise belirli toplumsallık ve kültürelilik atfedilmektedir. Karşımıza çıkan tabloda ise eril tahakkümün kendisini zıtlıkların içine gizlemesi göze çarpmaktadır. "Yukarı/aşağı, üst/alt, kamusal/özel, kuru/ıslak, sağ/sol, aktif/pasif, hareketli/hareketsiz gibi zıtlıklar erkekler ve kadınlar arasındaki eşitsiz cinsel ilişkilerin içselleştirilmesine ve ebedileştirilmesine katkıda bulunurlar". Bu zıtlıklar hem sözcükler hem de performanslar üzerinde kendini göstermektedir (Aktaran Türk, 2007: 13-14).

Bourdieu, bir tür eylem kuramı geliştirmeye çalışırken Masculine Domination (Eril Tahakküm, 1998) kitabını yazarak, modern toplumlarda ortaya çıkan eril tahakkümü iktidar karşısında boyun eğmenin tipik bir örneği olarak ele almıştır. Eğer bunu anlarsak toplumda var olan başka tahakküm biçimlerini de kolaylıkla anlayabileceğimizi iddia etmiştir. Bourdieu eril tahakkümün tarihsel kökenlerine ve farklı varoluş tarzlarına bakarak, eril tahakkümün bir cinsiyet düzeni olduğunu; cinsel atıflar ve eylemleri düzenleyen bir dizi karşıtlık yoluyla bütün toplumsal evreni, bir tür bilinçdışı kabuller ve istekler şeması olarak yarattığını söyler (Aktaran Sancar, 2013: 189).

Erkeklerle yüklenmiş olan toplumsal cinsiyet modelini Meursault ve komşusu Raymond arasında geçen şu konuşmadan kendini gösterir;

“Ben fena adam değilim, Mösyö Meursault,” dedi, “ama biraz sertim. Herif bana, ‘Erkeksen tramvaydan in de görelim,’ dedi. ‘Hadi be, rahat dursana sen,’ dedim ona, ‘Öyleyse erkek değilsin,’ dedi. Ben de tramvaydan indim ve, ‘Sesini kesersen iyi edersin, yoksa fena yaparım seni!’ dedim. ‘Et de görelim!’ demez mi? O zaman bir tane yapıştırdım. Düştü (Camus, 2016: 32).

Batı ve Batılı olmayan toplumlardaki belirlenmiş olan kalıpların, Batının elinde bulunan güç ve bu gücü Batılı olmayanlar üzerinde baskı olarak kurmasının farklı bir versiyonuna cinsiyet üzerinde rastlamak mümkündür. Ancak burada kadın ve erkek üzerinden değil erkek ve erkek üzerinden sergilenen bir güç gösterisi anlatılmaktadır. Toplumsal cinsiyet kalıplarının erkek üzerinde oluşturduğu, erkek olma erkeklik algısı burada vurgulanmaktadır. Toplumsal cinsiyet kalıbına göre erkek olan birey, gücün ve cesaretin simgesi olmalıdır. Yukarıdaki satırlarda da görüldüğü üzere bireye aşılana toplumsal cinsiyet zihniyeti sonucunda, erkekliğine laf edilmesi üzerine gücünü ve cesaretini ortaya koyarak kendisini gösterme gereksinimine bürünmüştür. Aynı zamanda toplumsal cinsiyet modeli olarak kalıplaşmış bir kadın modeli de üretilmektedir. Kadın ve erkek arasında oluşan toplumsal cinsiyet modeliyle, Batı ve Batılı olmayan arasındaki ilişki satırlara şu şekilde yansımıştır;

...önce bir temiz dayak attım. Sonra da ne mal olduğunu yüzüne karşı bir bir söyledim. Senin canın gönül eğlendirmek istiyor dedim. Görmüyor musun, herkes senin mutluluğunu kıskanıyor. Kıymetimi benden ayrıldıktan sonra anlayacaksın (Camus, 2016: 34).

Erkeğin kadın üzerinde kurduğu egemenlik, erkeğin olmadığı süreçte kadının ona muhtaç olacağı ve tek başına bir varlık sergileyemeyeceği üzerinedir. Oryantalist söylem üzerinden incelediğimizde, Batı toplumlarının Batılı olmayan toplumlar üzerinde kurmuş olduğu kültürel emperyalizm yani onların Batılılara muhtaç ve onlar için olması gereken ideal olan Batılılar gibi olmak olduğunu empoze ettikleri için tam olarak bu satırlarda olanın farklı bir versiyonunu gözlemlemek mümkündür. Toplum tarafından kadına yüklenen niteliklerden olan evin işini kadın yapmalıdır görüşü, yemekler yenildikten sonra erkekler yürüyüşe çıkarken kadınların evde kalması şu satırlarda karşımıza çıkar:

Marie, Madam Masson'a bulaşıkta yardım etmek için kalacağını açıkladı. Parisli Madam Masson da o işi görürken erkekleri evden çıkarmak gerektiğini söyledi (Camus, 2016: 52).

Cinsiyete dayalı olarak ortaya çıkan iş bölümünde kadına yüklenen ev işlerini yapma gerekliliği kendi kendini yeniden üretmektedir. Bu satırlarda da kadının, kadın olmasından kaynaklı olarak ev işi yükümlülüklerinin kendine ait olduğunu kabullenmiş olduğunu Madam Masson'un iş yaparken erkeklerin evde olmaması gerektiğine yönelik söyleminden anlayabiliriz. Dolayısıyla cinsel farkın, sömürgeci öznenin oluşmasında önemli bir konumda olduğunu söylemek mümkündür. Camus'un *Yabancı* eserinden hareketle, oryantalizm ve toplumsal cinsiyet arasındaki bağı ele aldığımız bu bölümde gördüğümüz üzere; toplumun belirlediği şartlara uygun, toplumsal cinsiyet kalıplarına ait kadın ve erkek modelinin gerek erkeğin kadın üzerindeki gerekse erkeğin erkek üzerindeki egemenliği Batı ve Batılı olmayan toplumlar arasında kurulu olan egemenlik senaryosunun toplumsal cinsiyet kurulumu üzerinde düzenlenmiş halidir.

Suç

Suç konusunun tarihsel süreci çok eskilere dayanmakla birlikte farklı toplumlarda farklı şekillerde ortaya çıkmıştır. Çok geniş bir alana sahip olan suç olgusu farklı disiplinlerinde ilgi alanına girmesinden kaynaklı olarak suç olgusu üzerine birçok yaklaşım ve teorinin oluşmasına neden olmuştur. Suçun toplumların en önemli sorunlarından biri olarak görülmesi, bu farklı disiplinler içerisinde suç olgusunun

sosyolojik açıdan daha yoğun bir şekilde ele alınması açısından önemli bir nedendir (Güllü, 2014: 104). Suç, durağan olmayan sosyal bir olgudur. Suç olgusunun anlamlarına bakıldığında zamana, mekana ve toplumdaki topluma göre farklılık gösterdiğinden dolayı daha önceden suç olarak algılanmayan bir davranış daha sonradan suç olarak algılanabilir ya da bunun tam tersi de olabilir. Aynı zamanda bir toplumda suç olarak görülmeleyen bir davranış bir başka toplumda suç olarak görülebilmektedir. Bu durumlardan kaynaklı olarak suçun net, evrensel bir tanımının yapılması mümkün olamayacaktır. Tarihsel sürecin ilk dönemlerinden günümüze kadar toplumun duyarlı olduğu suçlar arasında kutsal kavram, nesnelere karşı saygısızlık ve doğüstü tabular bulunurken savaş ve çatışma dönemlerinde ise ihanet ve sadakatsizlik önem kazanan suçlar arasında sayılmaktadır. Tüm medeni toplumlar arasında cinayet suç kabul edilmektedir (Burkay, 2008: 2-3). Suç olgusunun metin üzerine yansımaları karşımıza şu bölümde çıkmaktadır; Meursault yalnız başına sahilde yürüyüşü çıkar. Sıcaktan bunalmış bir durumda olan Meursault bu dış etkenden kaynaklı olarak tahammülsüz bir durumdadır. Camus, Meursault karakterinin bu bunalmışlık durumunu şu şekilde kelimelere dökmüştür:

Güneşin altında alınımın şiştiğini hissediyorum. Bütün bu sıcaklık olduğu gibi üzerime çöküyor, beni ilerlemekten alıkoyuyordu. Onun kocaman ve sıcak soluğunu yüzümde her hissettiğimde dişlerimi sıkıyor, pantolonumun ceplerindeki yumruklarımı sıkıyor ve güneşin üzerime boşalttığı bu koyu sarhoşluğu alt etmek için bütün benliğimle kasılıyorum. Kumdan, beyazlaşmış bir midye kabuğundan ya da bir cam kırığından kılıç gibi bir ışık huzmesinin her çıkışında çene kemiklerim kasılıyordu (Camus, 2016: 56).

Tam da bu noktada araştırmayı ilgilendiren suç kısmı gerçekleşir. Meursault, Arap karakterini hiç düşünmeden silahla vurarak öldürür.

Bütün benliğim gerildi, tabancamın üzerindeki elim kasıldı. Tetik oynadı, kabzanın cilalı yüzü elime değdi. İşte her şey o an, o hem sert, hem sağır edici gürültünün içinde başladı...O zaman, hareketsiz vücuda dört el ateş ettim, kurşunlar birbiri peşi sıra bu vücuda gömüldü (Camus, 2016: 58).

Kitapta Arap karakterini öldürmesini sıcaktan bunalmış olmaya bağlayan Meursault mahkemeye çıktığında yaşanan olay gayet normal ve toplum tarafından doğal karşılanacak bir durummuşçasına rahat tavırlarla bunun sebebinin güneşe bağlamaktadır. Avukatı ve Meursault arasında şu şekilde bir konuşma geçmektedir:

Avukatım davanın iki-üç günden fazla sürmeyeceğine dair bana güvence vermişti. "Hem zaten mahkeme acele edecektir, çünkü sizin dava bu dönemin en önemli davası değil" diye de eklemişti. "Sizden hemen sonra, babasını öldüren bir adamı yargılayacaklar." (Camus, 2016: 77).

Bu satırlarda aslında ortada iki tane suç yani iki tane ölüm olduğunu görmek mümkün ancak burada babasını öldüren adamın davasının, Arap karakterini öldüren Meursault'un davasından önemli olmasının gerekçesinin ne olduğu sorusunu sormak Arap karakterinin ötekileşmesinden kaynaklı olarak bir ağırlığının ve bir öneminin olmayışına işaret etmektedir. Kitabın gidişatında Meursault'un yargılanması sırasında ona yöneltilen sorular Arap karakterini öldürmesine karşı işlediği suç üzerinden sorgulanmaktan daha çok annesini bakımevine yatırması, annesinin ölümü üzerine duyduğu duygular ve düşünceler üzerinden sorgulanarak gerçekleşmektedir.

Görünürde davayla ilgisi yokmuş gibi duran, fakat belki de davaya çok etkisi olacak bazı konuları inceleyeceğimizi söyledi. Yine annemden bahsedeceğini anladım, aynı anda da bunun beni ne kadar sıktığını hissettim. Annemi neden bakım evine yerleştirdiğimi sordu. Hastabakıcı tutacak ve onu tedavi ettirecek

param olmadığı için, diye cevapladım. Onu bakımevine bana şahsen dokunup dokunmadığını sordu, annemin de benim de birbirimizden hiçbir beklentimiz kalmadığını ve her ikimizin de yeni hayatlarımıza alışmış olduğumuzu söyledim (Camus, 2016: 81-82).

Mahkeme sırasında geçen bu konuşma ardından tanıkları dinleyen mahkemenin, tanıklara yönelttikleri soruların çoğunun Meursault'un annesinin ölümü sonrasında yaşantısı ve verdiği tepkileri öğrenmek üzerinedir. Bu durum aslında Meursault'un Arap karakterini öldürmek üzere yargılanmadığını, bu durumun pek bir öneminin olmadığı hissiyatını yaratması kitabın içinde bulunduğu döneme gönderme yapar niteliktedir. Cezalandırma mantığının ırkçı bir mantığa sahip olduğunu, mahkemede olmasının asıl sebebi Arap karakterini öldürmüş olmasıyken Savcı tarafından toplumsal kalıplardan uzaklaşmış olan Meursault'un içinde bulunduğu yabancılaşmanın bir sonucu olarak annesinin ölümü sonrası yaşamış olduğu tepkisizlik üzerinden yargılanmaktadır. Yani asıl sebebin ikinci plana atılmış olduğunu söylemek mümkündür. Sömürge koşulları düşünüldüğünde bu şekilde olması olağan bir durumdur. Fransız sömürgesinde varlığını sürdüren Meursault için varlığını sonlandıracak olan karar şu şekilde olmuştur:

...Başkan garip bir şekilde bana, Fransız halkı adına genel bir meydanda kafamın kesileceğini söyledi (Camus, 2016: 97).

Mahkeme sırasında Meursault'un Arap karakteri öldürmesinden daha çok annesinin ölümünden sonra gündelik hayatına devam edip ölümü umursamayacak kadar kendine, herkese ve her şeye yabancılaşmış olması daha ön planda tutulmuştur. Meursault bir Arap'ı öldürdüğü için değil, toplumun kurallarını tanımayan "öteki" olduğu için ölüme mahkum edilir.

Öteki

Araştırmanın bir diğer bağlantı noktası "öteki" kavramsallaştırmasıdır. Burada öteki derken oryantalizmin en temel koşullarından biri olan dışsallaştırma, ikincilleştirme anlatılmak istenmektedir. Ötekileştirmenin temeline bakıldığında Batı ve Batı dışı ilişkisi göze çarpmaktadır. Batı kendini Batı olarak inşa edebilmek için Doğu karşısında kendisini konumlandırarak Doğu'yu ötekileştirmiştir. Dolayısıyla Batı, Doğu'yu kendini tanımlamak için kullandığı bir öteki imgesine dönüştürmüştür. Ötekileştirme zihniyetinin altında sömürgecilik yer almaktadır. Batı, kendi kimliğini inşa etmek ve kendi gücünü ispatlamak için Doğu'yu bir araç olarak kullanmıştır. Ötekileştirme, Batılı olmanın Batılı olmayandan daha üstün olduğu düşüncesine dayanan hegemonyayla doğrudan ilişkilidir (Ayan, 2018: 12).

"Öteki" suçlu olarak doğar: O, öznenin sahip olduğu özelliklerden yoksundur ama aynı zamanda da radikal farkından dolayı öznenin istikrarlı dünyasına bir tehdit oluşturmaktadır. Özneye ilişkin bu yapı kolonyal veya emperyal söylem için de geçerlidir (Yeğenoğlu, 2017: 15).

Said, oryantalist metinlerin Batılı olmayı ırksal, kültürel, politik ve coğrafi bir bütünlük olarak nasıl kurduğunun genel görünümünü verimli bir şekilde gözler önüne sererek, "kültürel ve cinsel farkın temsil edilmesine ve ötekiliğin söylemsel olarak kuruluşu" hakkında tartışmalar yürütülebilecek bir ortam hazırlamıştır. Batılı olmayanın yani "öteki"nin oluşumunun temeline bakıldığında, Batılı özne sorunu - özerk, hükümler bir özne olarak kurulma- kendisini göstermektedir. Aynı zamanda Batı'nın kurmuş olduğu "ben ve öteki arasındaki diyalektik ilişkiyi göstermek üzere oryantalist söylemin en temel tekniği olan Batı ve Doğu arasında kurulan ikici karşıtlıklara dikkatimizi çeker" (Yeğenoğlu, 2017: 20).

Yabancı'nın "öteki"sine bakıldığında "Arap" karakterinde karşılık bulmaktadır. Camus'un Meursault'u, Arap'ı öldürür. Sömürge koşulları göz önünde bulundurulduğunda bir Arap'ı öldürmesi büyük bir mesele olarak görülmemektedir. Camus'un ilk ötekileştirmesi Meursault'un annesinin ölümü sonucunda gittiği bakımevinde tabutun başındaki "Arap hastabakıcı kadın" üzerindedir. Camus diğer her karaktere isim verirken "Arap" karakterler üzerinden ırksallaştırma yaparak hiçbir şekilde isim vermediği ve iki tane dışında betimleme yapılmadığı göze çarpmaktadır. Arap karakterlerle ilgili yapılan betimlemeler sadece şu satırlarda kendini göstermektedir.

... kumsalın en sonunda ve bizden çok uzakta, mavi tulum giymiş iki Arap'ın bize doğru geldiğini gördüm (Camus, 2016: 53).

Orada, yine bizim iki Arap'la karşılaştık. Sırtlarındaki yağlı iş tulumlarıyla yere uzanmışlardı (Camus, 2016: 55).

Camus'un *Yabancı* eserinde ötekileştirmeyi hissettiren Arap karakterlerin geçmiş olduğu diğer satırlar;

Tütüncünün camekanına sırtlarını dayamış duran birkaç tane Arap gördüm (Camus, 2016: 49).

Araplar gözlerini üstlerimizden ayırmaksızın ve bizi bıçaklarıyla tehdit ederek ağır ağır gerilediler (Camus, 2016: 54).

Arap, beni görür görmez biraz doğruldu, elini cebine soktu. Ben de tabii Raymond'un ceketimin cebinde duran tabancasını avucumda sıktım. Arap yine sırtüstü yattı, ama elini cebinden çıkarmadı (Camus, 2016: 57).

Bu sefer Arap yeniden doğrulmaksızın bıçağını çekip, güneşin altında bana gösterdi (Camus, 2016: 58).

Bu satırlarda da görülmüş olduğu üzere karakterin tek kimlik özelliği Arap olması ve yoğun bir şekilde bu vurgunun sürdüğü gözlemlenmektedir. Batı'nın kendini var etmek için Doğu'ya yapmış olduğu konumlandırma sonucunda oluşan öteki öznesinin varlığı bu satırlarda da kendini göstermektedir. Genel hatlarıyla *Yabancı*'yı incelediğimizde, öteki inşası kurulurken aslında bir taraftan da kurulmakta olan doğallaşmış ve kabullenilmiş bir Batı sömürgesi yapısıdır. *Yabancı* eserinde de göze çarpmakta olan en önemli noktalardan birisi de bu kabulleniş durumudur. Fransız sömürgesi olan Cezayir hiç yokmuşçasına, bir Fransız sömürgesi değilmişçesine herkesin bu durumu kabullenmiş bir şekilde gündelik hayatlarına devam ediyor oluşu, ortadaki kimlik duygusunun tamamen kaybolduğu ve Cezayir'in aslında hiç var olmadığını yansıtan bir senaryo sergilenmektedir.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Tarihsel sürecin başından beri kendini gösteren sömürge oluşturma ve sömürgelere hakimiyet çabası varlığını sürdürmüş olup Avrupalılık adı altında Batılı olmayan yerleri Batılılaştırmak ve medeniyet getirmek bahanesini öne sürerek sömürgeler oluşturmuşlardır. Batılı olmayan adı altında anılmakta olan yerlerden birisi de Doğu topraklarıydı. Batının en büyük sömürü kaynaklarını oluşturan Doğu toprakları aynı zamanda Batı'nın en eski sömürgelerini içinde barındırmaktadır. Sömürgeciliğin hâkim olduğu Doğu profiline bakıldığında, ötekileştirilebilir yani Doğululaştırılabilir kalıplara sahip olduğu görülmektedir. Avrupalılık bilincinin temeli, Avrupalıların diğer tüm kültürlerden üstün bir ırk olduğudur. Sömürgeciliğin sömürülen halklar üzerindeki etkisine bakıldığında bunun gerekliliğinin kabullenişini ortaya çıkmaktadır. Çünkü bu durum sömürülen halklara empoze edilmektedir. Batı dışı topraklar üzerinde egemenlik sağlayan emperyal söylem, bunu yaparken kültürlerinin üstünlüğü vurgusunu kullanmaktadır. Batı, üzerinde egemenlik oluşturduğu Doğu'yu anlamak ve bilmek üzerine

bir akademik çalışma alanı olan oryantalizmi kullanmıştır. Oryantalizm bilgi üzerinden Batı iktidarının nasıl işlendiğini ve ötekinin kuruluşunu görmek için bir yoldur. Oryantalizmin kavramsal ve tarihsel gelişimi açısından birçok yazarın, araştırmacının, oryantalistlerin vb. olumlu ya da olumsuz bu gelişiminde payı olduğunu görmek mümkün olmakla beraber oryantalizmi yoğun bir ilgiyle inceleyen Edward Said için hayatının onun bu yöne itmiş olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. 1935'te İngiliz yönetimi altındaki Kudüs'te, Hristiyan dinini benimsemiş Filistinli bir ailenin çocuğu olarak dünyaya gelmiştir. Yaşamı boyunca farklı yapılarla sahip, farklı okullarda öğrenim görmüş olan Said'in kimlik sorununun arkasında bu süreçte yaşamış oldukları yatmaktadır. Oryantalizmi incelemeye ilgi duyan Said'in yazmış olduğu *Oryantalizm: Sömürgeciliğin Keşif Kolu* kitabı sonucunda oryantalizm kuramsal alana yerleşmiştir. Said yazmış olduğu bu eserle, Doğu ve Batı arasındaki ilişkinin metinler üzerinden nasıl kurulduğunu incelemeyi amaçlamıştır. Said'in bir diğer amacı, Foucault'un bilgi inşasını kullanarak Batılıların Batılı olmayanlar üzerine kurdukları bilgi inşasının nasıl sağlandığını anlamaktır. Oryantalizmin yapısını çözümlmek adına Said, örtük ve görünür ayrımı yapmaktadır.

Avrupa'da başlayan Rönesans ve Reform hareketlerinin sonucunda Batılı toplumlarda Avrupalılık bilinci kendini göstermiştir. Oluşan bu bilinçle beraber Batılı ve Batılı olmayan ayrımı, Batı ve Doğu söylemi içerisinde karşılık bulmuştur. Yukarıda da bahsetmiş olduğumuz Batı'nın Doğu üzerine kurmuş olduğu egemenlik ve onları Batı gözüyle anlamaya çalışmasıyla oluşan senaryo sonucunda gerçek ve kurgusal Doğu birbirine karışmıştır. Bu karışıklık üzerinden, Batı tarafından öteki konumuna getirilen Doğu'nun inşasının sadece bunu empoze etmeleri sonucu değil bu karışık durum sayesinde Doğu'nun Doğululaştırılabilir olduğu sonucuna varmak mümkündür. Tarih sahnesinden devlet oluşumu kendini göstermesinden itibaren gücü elinde bulunduran devletler sömürüyü egemenlik kurmak için bir araç haline getirmişlerdir. Doğu ve Batı arasında tam da bu sömürünün araçsallaştırılmasından kaynaklı olarak ortaya çıkan bir ilişki doğmuştur. Bu ilişkide karşımıza kültürel emperyalizmi kullanarak Doğu'yu ötekileştirmeye çalışan bir Batı senaryosu çıkmaktadır. Bu ilişki içerisinde Batı'nın Doğu'yu bilme yolu olarak kullandığı oryantalizm, Doğu'yu Batı'nın gözünden yeniden inşa etmektedir. Sömürgeci ve sömürülen toplum arasındaki ilişkiyi, sömürülenlerin bu ilişkiye karşı oluşan tepkisini inceleyen teorilerden birisi de post-kolonyal teoridir. Post-kolonyal teori edebi ve kültürel çalışmaları da içerisinde barındıran bir alan olmakla beraber, Camus'un *Yabancı* eseri de bu çerçevede içerisinde yer almaktadır. Nitel bir makale olan bu çalışma sömürgeci toplumlar ve sömürgeleştirilen toplumlar arasındaki ilişkiyi konu alan post-kolonyal teori ışığında, Said'in *Oryantalizm*'inden hareketle, Doğu ve Batı ayrımcılığının yani ötekileştirmenin hangi koşullar ve boyutlarda sergileneceğini *Yabancı* üzerinden betimsel analiz yapılarak incelenmiştir.

Oryantalizmi *Yabancı* üzerinden incelerken üç tema üzerinde durulmuştur. Bu temaları; toplumsal cinsiyet, suç ve öteki oluşturmaktadır. Toplumsal cinsiyet başlıklı bölümde Doğu ve Batı arasındaki sömürü ilişkisinin farklı bir düzlem olan toplumsal cinsiyette nasıl bir yansımasının olduğu üzerine yapılan incelemede; Doğu'nun Batı karşısındaki konumunun bir benzerini olan kadının erkek karşısındaki konumunun kuruluşunda benzerlik olduğu saptanmıştır. Oryantalist söylem çerçevesinde incelendiğinde Camus'un Arap karakterleri sadece ırkları üzerinden betimlediği gözlemlenmekle beraber kitabın başında yer alan kadın Arap hastabakıcıyı ötekinin inşası olarak kullanmanın yanında kadın olmasından kaynaklı olarak da arka planda bırakmıştır. *Yabancı* eserinde erkeğin kadın üzerinden kurmuş olduğu egemenlik senaryosu dışında, toplumun erkek için belirlemiş olduğu erkek modeline de vurgu yapılmaktadır. Eser açısından bakıldığında nasıl ki Doğu ve Batı arasındaki ilişki sömürgeci öznenin oluşumunu sağlamaktaysa -cinsel fark- toplumsal cinsiyetin kuruluşu sömürgeci öznenin

oluşmasını sağlayan bir faktör olduğu sonucuna varmak mümkündür. *Yabancı*'nın betimsel analizini oluşturan bir diğer teması ise suçtur. Suç olgusunu incelediğimizde zamandan zamana ve toplumdaki topluma farklılık gösterdiğini söyleyebiliriz. Suç bölümünde Camus'un baş karakteri olan Meursault'un bir Arap karakterini öldürmesi ve bunun üzerine mahkemeye çıkması ele alınmıştır. Meursault'un mahkemede Arap karakteri öldürmekten değil de başka sebeplerden dolayı yargılanması, Arap karakter üzerindeki ötekileştirmeyi gözler önüne serer niteliktedir. Suç olgusunun dönemin şartlarına göre farklılık gösterdiğini göz önünde bulundurarak *Yabancı*'yı incelediğimizde o dönem içerisinde Fransız sömürgesi olan Cezayir'de Arap karakterinin ölümünün çok önemli bir durum olarak görülmediği sonucuna varmak mümkündür. Batı'nın Doğu'yu öteki olarak inşa etmesinden yola çıkarak oluşturulmuş olan öteki temasının analizinde eser içerisinde Arap karakterlerin ırk dışında hiçbir özelliği belirtilmeyerek ikincil konuma atılması yer almaktadır. Sonuç olarak Batılı olmayan öznenin öteki olarak kuruluşunun izlerine bu eserde yoğun olarak rastlanılmaktadır.

KAYNAKÇA

- Ahluwalia, P. ve Ashcroft, B. (2010). *Edward Said* (D. Keskin, Çev.). Ankara: Elips.
- Atasever, G. (2009). Doğu-Batı İlişkileri Bağlamında Oryantalizm, Yüksek Lisans Tezi, *Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Sosyal Bilimler Üniversitesi*, Muğla.
- Ayan, E. (2018). Edward W. Said'in Oryantalizm Kuramından Hareketle Postmodern Türk Romanlarında Oryantalist Temsiller Üzerine Bir İnceleme, Doktora Tezi, *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, Adana.
- Burkay, S. (2008). Teorik Çerçeve ve Suç. *ETHOS: Felsefe Ve Toplumsal Bilimlerde Diyaloglar*, 2 (4), 1-16.
- Cambaz, Ş. (2008). Sömürgecilik Sonrası Batı Yazınının Çevirisinde 'Ötekilik', Yüksek Lisans Tezi, *Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Sosyal Bilimler Üniversitesi*, Muğla.
- Camus, A. (2016). *Yabancı* (S. Tiryakioğlu, Çev.). 54. Basım. İstanbul: Can.
- Chibber, V. (2016). *Post-Kolonyal Teori ve Kapitalizmin Hayaleti* (M. Öztürk, Ed.). İstanbul: İletişim.
- Connel, R. W. (1998). *Toplumsal Cinsiyet ve İktidar* (C. Soydemir, Çev.). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Çıtak, E. (2014). Postkolonyalizm ve Batı Sinemasında Doğu-Batı Ayrımına Yönelik Postkolonyal Öğeler. *Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 7 (2), 561-578.
- Dikici, E. (2014). Doğu-Batı Ayrımı Ekseninde Oryantalizm ve Emperyalizm. *Tarih Kültür ve Sanat Araştırmaları Dergisi*, 3 (2), 45-59.
- Eren, G. (2013). Edward Said: Oryantalist Söylem Analizinin Metodolojik Temelleri, Doktora Tezi, *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, Erzurum.
- Güllü, İ. (2014). Suç Olgusuna Teorik ve Eleştirel Bir Yaklaşım. *KMÜ Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 16 (1), 104-107.
- Kazancı, M. (2002). Althusser, İdeoloji ve İletişimin Dayanılmaz Ağırlığı. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*. (57), 1, 55-87.
- Marshall, G. (1999). *Sosyoloji Sözlüğü* (D. Kömürcü ve O. Akinhay, Çev.). Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları.
- Nurdağ, G. (2018). Gelişmiş Ülkelerin Sermaye Oluşum Sürecinde Sömürgecilik, Yüksek Lisans Tezi, *Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, Gaziantep.
- Özçelik, G. T. (2015). Doğu Ve Batı Dikotomisinin Yarattığı Gerçeklik: Oryantalizm - Oksidentalizm, Doktora Tezi, *Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, Bursa.
- Said, E. W. (1995). *Oryantalizm* (N. Uzel, Çev.). İstanbul: İrfan Yayıncılık.
- Said, E. W. (2004). *Kültür ve Emperyalizm* (N. Alpay, Çev.). İstanbul: Hil.
- Sancar, S. (2013). *Erkeklik: İmkânsız İktidar*. İstanbul: Metis.
- Sarı, O. (2008). Oryantalizm Üzerine Bir Araştırma, Yüksek Lisans Tezi, *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, Elazığ.
- Saygılıgil, F. (2016). *Toplumsal Cinsiyet Tartışmaları*. Ankara: Dipnot Yayınları.
- Şimşek, H. ve Yıldırım, A. (2005). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Türk, B. (2007). Eril Tahakkümü Yeniden Düşünmek: Erkeklik Çalışmaları İçin Bir İmkân Olarak Pierre Bourdieu, *Çankaya Üniversitesi Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Bölümü*, Ankara.
- Yeğenoğlu, M. (2017). *Sömürgeci Fantaziler: Oryantalist Söylemde Kültürel ve Cinsel Fark*. İstanbul: Metis.
- Young, R. (2000). *Beyaz Mitolojiler* (C. Yıldız, Çev.). İstanbul: Bağlam.